Pákozdi Imre

FÖLD ALÁ KÉNYSZERÍTVE

Néhány gondolat a Szépművészeti Múzeum bővítésének meghiúsulása kapcsán

A Szépművészeti Múzeum bővítésének frissen lezárult kísérlete sokáig emlékezetes epizód marad a magyar középület-építészet történetében. Miért? Egyrészt, mert a bővítés két változatának kudarca a civilek és a múzeumi szakemberek győzelmét hozta a meglepően szolidárisnak mutatkozott hazai építésztársadalom felett. Szándékosan írtam szolidárist, nem pedig egyöntetű meggyőződésűt: mert bár a Cságoly Ferenc professzor által indított „terv-párti" aláírásgyűjtéshez több száz építész csatlakozott, sok szakmabéli álnéven berzenkedett a tervek ellen.

Azért is érdemes visszatérni a témára, mert a bővítés előkészítését leállító, január végi kormányzati döntés villámcsapásszerűen érkezett, alig egy héttel az után, hogy a múzeum vezetése beharangozta az építkezés közbeszerzési pályázatát. Ez a gyorsaság lehűtötte az érvelések hevét. A vesztesek duzzogni kezdtek, a győztesek pedig zavartan elhallgattak, nem akarván diadalt ülni vitapartnereik vert csapata fölött. Ez nem befolyásolja a lényeget, azt, hogy a kormány döntése józan és üdvözlendő. Hiszen az utolsó pillanatban állta útját egy ezrek által aktívan ellenzett, nehezen helyrehozható építészeti és városépítési kártételnek.

Ám korántsem a győzelem megünneplésének szándékával és nem is a sebek feltépése céljából idézem fel most az esetet. Hanem azért, mert az építészeti tanulságok levonása a fenti okból elmaradt. Pedig a dolog továbbra is időszerű: aki olvasta a Nemzeti Múzeum bővítésére és korszerűsítésére szőtt terveket, megdöbbenve észlelheti, hogy azokban ugyanúgy a föld alá szorított kiszolgálóhelyiségekről és külön, a Múzeumkertben emelendő, kortárs építészeti bejáratról van szó, mint amit a Szépművészeti kapcsán elvetett a közvélemény és a kormány.

A klasszicizmus kikezdése

Honnan bukkant fel ez a búvópatakként terjedő, furcsa ötlet, amely két, emblematikus jelentőségű klasszicizáló építményünket – a Hősök terét és a Nemzeti Múzeumot – is kikezdené? Ha eltekintünk Mies van der Rohe 1968-ban átadott berlini Neue Nationalgalerie-jétől, nyilván a Louvre 1989-ben felavatott, Ieoh Ming Pei tervezte üvegpiramisa a legfőbb ihlető, bátorító és lépten-nyomon hivatkozásul szolgáló példa. A múzeumaink átalakítását tervező építészek ez utóbbira mutogatva próbáltak és próbálnak a föld alá kényszeríteni minket, látogatókat. Azért, hogy szükségszerűen ala-

csony, a pinceszinten kialakított termeken és folyosókon keresztül jussunk be az eredetileg pátoszról és a belépés fenségességéről szóló múzeumépületbe. Terveik figyelmen kívül hagyják, hogy egy klasszicizáló építmény legfőbb ékessége a bejárati lépcsősor és a bejárati oszlopcsarnok, tehát a *portikusz:* ennek eljelentéktelenítése az eredeti épülettel szemben elkövethető legnagyobb tiszteletlenség. A Szépművészeti esetében építészeink pontosan erre készültek. Lezárták volna az eredeti bejáratot, hadd legyen az enyészeté, hadd éktelenkedjen funkciótlan kőhalmazként, a neoklasszicizmus torzójaként az ország ugyane stílusban pompázó főterén. Helyette a Szépművészeti Múzeum épületétől tízegynehány méterre tervezett, könnyűszerkezetű (de azért három emelet magas...) két üvegkockában lévő lépcsőkön és felvonókon kellett volna alábocsátkoznunk, hogy később föld alá süllyesztett, kortárs építészeti zegzugokon át felkapaszkodjunk a múzeum emeleteire. Nos, mindez sokunk szerint az eredeti Schickedanz-féle Hősök tere – és adott esetben a Pollack Mihály tervezte Nemzeti Múzeum – kigúnyolása és megcsúfolása lett volna. Ráadásul az a háromemeletes, üvegbordás felvonóház a Hősök tere és a Dózsa György út sarkán teljesen felborítaná az egységes megjelenésű Hősök tere tömegegyensúlyát, szimmetriáját.

Visszatérve a fent vázoltakhoz inspirációt adó mintákra, vegyük szemügyre, milyen körülmények között, milyen építészeti feltételrendszerben, és pontosan micsoda született Párizsban, a Louvre kertjében – és ehhez képest mire készültek a Szépművészetit és a Nemzeti Múzeumot bővítési céllal aláásni kívánó hazai építészek.

A Louvre eredeti (tehát 1989-ig kizárólagosan használható) bejáratai a rue de Rivoli és a Szajna partján futó, mai quai François Mitterand felől nyíltak. Ezek kapacitása egyre szűkösebbnek bizonyult. Máig emlékszem, hogy amikor 1980-ban, életemben először a rue de Rivolin sorba álltam a Louvre előtt, önkéntelenül is csodálkoztam, milyen jelentéktelen, az utca öldöklő autóforgalmától alig néhány lépésre, a keskeny járdáról nyíló kis kapun türemkedtünk be. Mind a bejárat, mind az akkori fogadócsarnokszűkös, zsúfolt, és összességében az intézményhez méltatlan volt.

Az új bejáratot a Louvre kertjébe tervezték, ahol a szűkösség problémája fel sem merült. A három oldalról reneszánsz épületszárnyakkal határolt, ideális arányú (sőt szinte túlságosan tágas) tér mágnesként vonzotta az építészi invenciót. Pei ide tervezte híres épületét. A hatalmas, de körülhatárolt, középpont után áhítozó térre egy önmagában is közép-, sőt csúcsponttal rendelkező idomot, egy piramist, amely egyszerre mutat az égre és nyugszik mozdíthatatlan terpeszben a földön. Sőt áttetsző üvegtábláival a föld felszíne alatti terekbe is behatol... Az a piramis jelen, múlt és jövendő szimbóluma, a történelem ősképe maga, miközben a világ leglátogatottabb múzeumának fókuszpontjaként, egyszersmind bejárataként jelzi Franciaország és a kultúra elválaszthatatlan dicsőségét.

A Szépművészeti Múzeum és a Nemzeti Múzeum bejárata viszont nincs beszorítva semmiféle zajos utcába. Egyikük a Hősök terén magasodik, bőséges előtérrel és kitekintéssel a térre, a Városligetre és a Dózsa György útra. A Nemzeti Múzeum számára pedig

mindmáig rálátást és távolságtartó méltóságot garantál a Múzeumkert. Itt tehát a párizsi Louvre eredeti, utcai bejárataival ellentétben nem szorít semmiféle „szűkségből adódó szükség". Ugyanakkor a Louvre kertjében adott, új építmény után áhítozó tágasság nem áll rendelkezésre sem a Szépművészeti, sem a Nemzeti Múzeum körül. A helyzet tehát éppen fordított: a Louvre hagyományos bejáratait beszorította és eljelentéktelenítette a fejlődő nagyváros forgalma, miközben rendelkezésre állt a királyi méretű belső udvar. Míg itthon, a Szépművészeti és a Nemzeti Múzeum esetében elegendőek, tágasan nyílnak és változatlanul jelentős építészeti hangsúllyal rendelkeznek a hagyományos bejáratok, miközben nincs tér (sőt még hely sem igazán) további épületek számára.

Külön kérdés, hogy itthon mit építettek volna a Szépművészeti Múzeum elé. Hát, egyáltalán nem piramist. Hanem csupasz kockát, amelynek ősi jelentéstartalma nehezen fogható bármihez, ami fennkölt, sőt: a kocka a bármerről ható tényezők előli, védekezően tartózkodó lehatároltság – hogy másképp ne írjam – kijózanító jelképe. Más szavakkal: a kocka unalmas. És az unalmas, invenciótlan forma okozta hiányérzet sokunkban lappangó ingerültségbe csap át. Nyomában felhorgad a kérdés, amely ugyan körülöttünk ólálkodik a Louvre piramisának nézegetése közben is, de ott elsöpri a látvány nagyszerűsége. Az itthoni kocka terve által keltett kérdés tehát: mit keres a Szépművészetitől tizenöt méterre egy három emelet magas üvegmonstrum, amely anyagát, átlátszóságát, formavilágát, tartósságát és színét tekintve ennyire szemtelenül elüt a múzeum épületétől? Kivel, mivel, minek a nevében és miért felesel az építész? Mi a tartalma, a jelentése, a szándéka annak az építészi gesztusnak, amely kiiktatja az eredeti múzeumépület legfőbb ékességét, a bejáratát; sőt a terv korábbi változatában, a lépcsőt elmetszve, még ki is figurázta (volna) azt? Mert mi más lett volna, mint a neoklasszicizmus mai technológiák nevében történő kigúnyolása, hogy a bejárat két hatalmas és méltóságos dór oszlopát egy vékony betonfödém tartja, alatta hangsúlyozottan alátámasztás nélküli üvegajtóval?

Hogy nincs hely a múzeumi kiszolgálóhelyiségek számára, az csak akkor érv, ha annak tekintjük. Miféle kiszolgálóhelyiségekről van szó? Múzeumi boltról? A Szépműben ott van, bőséges és színvonalas. Egyébként pedig a múzeumi boltok nem a bejárati csarnokokból „szoknak" nyílni, de bizony sok esetben még csak nem is a múzeumban találhatók. Oktatóhelyiségekről? Minek? – kérdem én. A múzeum nem iskola, legalábbis nem tanteremépület: hogy ténylegesen mire van szükség, arra hadd idézzem fel a Szépművészeti jó példáját a termenként feltornyozott, kényelmes párnákkal és a világ múzeumaihoz képest bőségesen elhelyezett, kényelmes padjaival. Étterem? Megint egy félreértés. A múzeumi étterem nem kötelező, de még csak nem is illendő rekvizítum, hanem lehetőség. Ha a gyűjtemények terjedelme indokolja, megpihenhetünk benne, ami – nem mellesleg – bevételi forrás az üzemeltetőnek. Csakhogy sem a Szépmű, sem a Nemzeti Múzeum nem olyan monstre múzeum, mint például a Louvre vagy az Orsay, amelynek gazdagsága valóban megindokolna egy háromfogásos étkezést...

Sokan Baán Lászlót, a Szépművészeti Múzeum igazgatóját okolják a Szépmű szerencsétlen bővítési tervéért. Nem értek velük egyet. Meglehet, Baán László évek óta arra készül, hogy vesszőparipáját, a föld alatti bővítést keresztülvigye. Ám egyetlen építész sem marionett figura, nem akaratlan báb, akit a megrendelő rángat a végzet drótjain. Hanem szakember, aki teljes felelősséget visel az általa koncipiált tervekért.

A valós helyzet

A 2011. január végén és február elején lezajlott sajtódiskurzus idején több alkalommal is jó néhány órát töltöttem a Szépművészeti Múzeumban. Csak az állandó gyűjteményeket néztem meg, és figyelmemet igyekeztem megosztani a művek és a kiállítótermek között. Megvettem továbbá azt a nagyon igényes könyvet, amely röviden ismerteti a múzeum és a gyűjtemények történetét. A látottak és az olvasottak egyaránt megerősítettek abban, hogy – hosszú évtizedek óta tartó rendszeres karbantartás és több, összességében 15 milliárd forintba került részleges megújítás után – a Szépművészeti Múzeum kívül-belül jó állapotban, tisztán, egyenletesen fűtve és szinte minden kiállítás befogadására alkalmas kiállítóterekkel várja a közönséget. Az aktuális térkép alapján több mint 60 kiállítási helyiség áll rendelkezésre (amennyiben az I. emelet 20 kis kabinetjét is külön helyiségeknek tekintjük). A kiállítótermek – beleértve a Márvány-, a Reneszánsz- és a Barokk-csarnokot is – szemmagasságban kellemes, befogadó hátteret biztosítanak bármilyen festménynek vagy rajznak. A termek tágabb értelemben vett belső architektúrája – beleértve a magasan lévő díszítéseket és a kiválóan megoldott természetes tetővilágítást is – határozott, karakteres, de nem zavaró környezetet jelent. Olyat, amely igényesen képes együtt hatni a látóterünk szintjén kiállított, akár gyökeresen eltérő formavilágot képviselő műtárgyakkal is.

Ami a látogatói infrastruktúrát illeti, rögtön feltűnik az emeletekre vezető mozgássérült-lift hiánya, de általában is, a felvonók csekély száma. A mosdók elosztása az épületen belül kedvező, kapacitásuk elegendőnek látszik. Komoly kihívást jelent viszont a bejárati előcsarnokból oldalt felvezető két, komoran semmitmondó lépcső belsőépítészeti korszerűsítése. Sürgősen eltávolítanám a Márvány-csarnok talmi bútorzatát is, zongorástul – értem, mire kellett, de azt a célt elfelejteném... A bejárati előcsarnok méretével szerintem nincs semmi gond: három pénztár és egy információs pult működik benne, ami bőven kiszolgálja a nagyérdeműt. A ruhatár általában elég, azonban hűvös időben érkező, igazán nagy látogatói tömeget mai elrendezésével nem tud kiszolgálni. A büfé is szűkös. Utolsó helyen, de nagyon is elsődleges szempontként említem meg, hogy a kiállítás teremőrei udvariasak, diszkrétek és felkészültek voltak; bármelyik kép hollétére kérdeztem is rá, habozás nélkül megmutatták.

Nyilván rengeteg kis és (általam nem észlelt) nagyobb hiba korrigálására lehet szükség, de az összkép egyértelmű: a múzeum ma látogatható hatvanegynéhány terme a fel-

adatához, a művekhez és a hely szelleméhez méltó állapotban van. A Szépművészeti semmiképpen sem írható le némely sajtótermékek megállapításaival, amelyek az amúgy nem látogatható Román-csarnok évtizedek óta rendezetlen viszonyaira hivatkozva minősítik az egész intézményt.

A gond, az igazi gond szerintem a műtárgyak sokaságával van. A múzeum – hogy úgy mondjam – szinte korlátlan készletekkel rendelkezik németalföldi és olasz képekből. Ezeket bizony alaposan meg kellene rostálni. Ugyanis így mind az igazi remekművek, mind a látogató elvész a másod-, sőt harmadvonalbeli alkotások özönében. Mert vannak szép számmal igazi remekművek, mint ahogy lelkes látogatók is! Nem csak Botero és Lucien Hervé, tehát az időszaki kiállítások vonzzák a közönséget, hanem sokan jönnek az állandó kiállításokra is: családok, iskolai osztályok és magányos látogatók egyaránt. Az állandó gyűjtemények földszinti, első és második emeleti termeiben valódi kincsek rejtőznek. Ám a képek legalább egyharmadát eltüntetném a falakról, és legfeljebb csak tematikus kiállítások időszakára hoznám vissza. Például a Reneszánsz- és a Barokk-csarnok anyagának nagy része úgy holt művészet, ahogy ott lóg. A képek felső, alig látható sora – megritkítva és belsőépítészeti dísszé lefokozva – talán meghagyható lenne, a szemmagasságban lévő, impozáns kiállítói felületeket azonban teljesen felszabadíthatónak gondolom időszaki vagy egyéb kiállítások céljára. Különleges hangulatot áraszt a második emeleti öt alacsony, pazar természetes világítással rendelkező kiállítóterem. Ez az időszakos kamaratárlatok igazi világa lehetne, akár vendéganyagból, akár a múzeum 120 ezer saját műtárgyából rendeznék azt.

Epilógus

A Szépművészeti Múzeum Baán László által elképzelt (és fentebb bírált) bővítési tervének meghiúsulását követően a főigazgató és csapata láthatóan nekilátott, hogy színvonalas időszaki kiállítást szervezzen a nyári, idegenforgalmi főszezonra. Sikerült. A Nyolcak budapesti tárlata valószínűleg e festőcsoport valaha volt legteljesebb bemutatása lett. A pécsi, ugyancsak kiváló tárlat törzsanyagát áthozva, kibővítve méltó, földszinti terekbe helyezték, jól követhető időrendbe és tematikus csoportokba szervezték, valamint illő színvonalú installációkra helyezve, informatív – de nem túltengő – magyarázatokkal látták el. Ezzel a Szépművészeti erre a nyárra is a művészeti látnivalók magyarországi rangsorának élére került. Látva ezt a bravúrt, és visszaemlékezve a Baán-csapat fantasztikus kiállításainak 2004 óta szüntelenül sorjázó egymásutánjára, felmerül: miért is nem tartozik a Műcsarnok szorosabban a Szépművészeti Múzeumhoz? Hiszen eredetileg a Műcsarnokot éppen azért építették, hogy időszakos kiállításokat fogadjon be – és korántsem véletlenül a Szépművészeti Múzeum mellé…

A korcsolyázók közönsége (1931)